

РЕГІОНАЛЬНІ НАСЛІДКИ ГЛОБАЛЬНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ: ЧОРНОМОРСЬКИЙ РЕГІОН

Б. О. Парахонський

Різниця потенціалів економічно розвинуеного європейського ядра та відносно відсталих периферійних зон у Чорноморському та Близькосхідному просторах створює небезпеку стабільності європейського світу в цілому. Російська агресія проти України порушила військовий баланс сил на континенті, вплинула на формат геополітичних конфігурацій, що склалися після холодної війни. Заплутаний вузол традиційних суперечностей ще більше затягується внаслідок анексії Криму, нарощування російської мілітарної активності в акваторії Чорного моря та російського збройного втручання у сирійські справи.

Ключові слова: міжнародна безпека, глобальні загрози, регіональний вимір, російська агресія, локальні конфлікти, національна безпека, деокупація.

Parakhonsky Borys

REGIONAL IMPACT OF GLOBAL CONTRADICTIONS:
BLACK SEA REGION

The difference in potential of economically developed European core and relatively underdeveloped peripheral zones in the Black Sea and Middle East regions endangers the stability of the European world in general. Russian aggression against Ukraine violated military balance of power on the continent and influenced the format of geopolitical configurations that emerged after the Cold War. The tangled knot of traditional contradictions is further delayed due to the annexation of the Crimea, increase of Russian military activity in the Black Sea and the Russian military intervention in Syrian affairs.

Keywords: international security, global threats, the regional dimension, Russian aggression, local conflicts, national security, de occupation.

**Парахонський Борис
Олександрович** –
доктор філософських
наук, професор,
головний науковий
співробітник відділу
проблем зовнішньої
політики та міжнародної
безпеки Національного
інституту стратегічних
досліджень

З огляду на провідні тенденції світового розвитку важливо зрозуміти, що процеси у сфері міжнародної політики та безпеки на європейському континенті та в оточуючих регіонах є наслідком глибоких трансформацій, пов'язаних з феноменом глобалізації. Саме глобалізаційні процеси кінця ХХ ст. зумовили усвідомлення необхідності формування єдиного європейського соціально-економічного і політичного простору на основі демократичних цінностей та більш прогресивних засад розвитку, що отримало організаційну побудову у вигляді Європейського Союзу з його спільними політичними,

безпековими та економічними структурами. Попри всі труднощі та кризові явища останніх років європейські інтеграційні процеси спромоглися утворити потужне ядро тяжіння динамічного поступального розвитку, до якого дедалі більше втягуються і країни – сусіди ЄС.

Але ті ж самі процеси стимулюють зростання ліній напруги у регіонах європейського оточення, де поглиблюються суперечності між усталеними і застарілими формами соціально-економічного і політичного життя та більш досконаліми

сучасними моделями їх організації, побудованими на демократичних і ліберальних цінностях. Між двома полюсами глобалізаційної напруги – модернізаційним і консервативним – окреслюється перехідна зона невизначеності і турбулентності, яка у геополітичному регіональному вимірі формує сучасні реалії Близькосхідно-Чорноморського простору.

У країнах регіону, де об'єктивно присутні інтереси впливових світових держав з їх складними взаєминами, відбуваються бурхливі суспільно-політичні трансформації, і вони через свою політичну та стратегічну невизначеність стають об'єктами асиметричного тиску – політичного, економічного, інформаційного.

Різниця потенціалів економічно розвинутого європейського ядра та відносно відсталих периферійних зон Європи у Близькосхідно-Чорноморському просторі, з їх соціально-економічними проблемами та локальними конфліктами, створює значну небезпеку стабільності європейського світу в цілому. Сучасна міграційна криза, напади терористів у європейських столицях – це перші ознаки майбутніх хвиль хаосу внаслідок небезпечного сусідства. Недостатня увага до вирішення питань безпеки у ширшому регіоні призводить до того, що різниця потенціалів зростатиме і, як наслідок, виникатимуть нові кризові ситуації.

Події у близькому європейському оточенні виявили, що масштаби викликів зі сходу були недооцінені, що започаткована ЄС політика сусідства була недостатньо продуманою, не підкріпленою відповідними ресурсами і фактично зазнала фіаско. Ситуація ще більше загострилася внаслідок деструктивної політики Кремля з його геополітичними амбіціями та спробами розхитати європейську єдність.

Загалом великий простір, що включає низку чорноморських країн, Балкани та Близькосхідний ареал, характеризується політичною та економічною нестабільністю, посиленням зовнішніх деструктивних впливів, зростанням транснаціональних загроз, що перешкоджає налагодженню міжнародної співпраці. У цьому просторі розвиваються негативні тенденції і тривають процеси, що гальмують економічний розвиток і створюють ряд загроз у сфері міжнародної і регіональної безпеки.

Можна побачити певну подібність перебігу соціально-політичних процесів у частині пострадянського простору і в країнах Близького Сходу. Їх економічним підґрунтям можна вважати експортно орієнтовану, ресурсну економіку, за якої суспільні багатства нагромаджуються за рахунок сфери видобування, а не виробничої діяльності і розподіляються через владні структури, а не через структури обміну, побудовані на приватній власності.

Контроль за енергетичними ресурсами та шляхами їх постачання надає великим державам суттєві геополітичні переваги. Боротьба між глобальними силами за економічний і політичний контроль за процесами в регіоні періодично загострюється, що серйозно впливає на стабільність і безпеку в Європі та світі. На регіональну геополітику продовжують чинити значний вплив потужні позарегіональні сили зі своїми інтересами, що прагнуть використовувати внутрішні суперечності на свою користь. Від того, які геополітичні сили тут домінуватимуть, багато в чому залежить і сам вибір стратегічного шляху розвитку та його реальне втілення.

Уявлення щодо протиріч багатополярного світу або зіткнення цивілізацій як джерел глобальних конфліктів усе ще перебувають у межах конфронтаційних стереотипів бачення міжнародних відносин. Конфлікт систем цінностей не зникає з порядку денного світового розвитку, а лише набуває іншого виміру. Проблеми регіону значною мірою обумовлені характерною для пострадянського світу конкуренцією різних цивілізаційних та світоглядних систем цінностей – демократичних, якими керується Захід і більша частина світу, та авторитарно-репресивних, узятих на озброєння у РФ та які ще мають значну вагу в низці країн регіону.

Водночас цивілізаційні відмінності різних частин регіону, різні ціннісні настанови поглиблюють суперечності у баченні шляхів розвитку і сподівань на майбутнє. Наявність внутрішніх суперечностей та конфліктів, зіткнення інтересів і цілей регіональних та позарегіональних держав не сприяє стабільності регіону.

Наявні стратегічні перспективи розвитку регіональних суспільств утворюють поле вибору, що має здійснитися в часовій перспективі. Але інтенції, спрямовані в майбутнє, підлягають корегуванню також у просторовому вимірі з огляду на структуру геополітичного ландшафту, який формується в регіоні та його оточенні. Кожна з великих сил прагне до встановлення власної моделі порядку з метою втілення своїх інтересів і має певні шанси здобути перевагу і забезпечити своє домінування в регіоні, спираючись на підтримку прихильних до себе внутрішніх політичних сил.

Європейська модель порядку, яка становить основу певної парадигми стратегічного мислення, традиційно та історично присутня у регіоні – як економічно – через торговельні відносини та моделі партнерства, так і політично – через систему впливів та формування залежних країн, що зрештою сприяло залученню до європейських уявлень про світ, сучасних форм технологічного прогресу, європейського типу соціально-політичної системи.

Європейський досвід, адаптований країнами простору, стикаючись з місцевими умовами, стимулює також певні прагнення віднайти власну модель соціально-економічного і політичного порядку, незалежну від західної аксіологічної парадигми, користуючись здобутками західної цивілізації, але не втрачаючи власних ідентифікаційних схем. Це мало позитивний ефект у випадку модернізації Ізраїлю або Туреччини, але у багатьох країнах цього простору використання традиційних моделей суспільного життя залишається чи не головною опорою політичних режимів та запорукою збереження влади політичними елітами.

Базовим рівнем європейської моделі міжнародного порядку є вирішення питань тіснішого та масштабнішого співробітництва між країнами з різними типами культур задля отримання економічної вигоди, спільної безпеки, зменшення напруженості та зниження ризику збройних конфліктів. У широкомасштабному розвитку південно-східних просторів вбачається важливий чинник європейської безпеки.

Слід було очікувати, що цей напрям стратегічного мислення, як більш гнучкий та неконфронтаційний, набуватиме домінуючого характеру у країнах регіону, оскільки об'єктивно більше відповідає їх інтересам. У перспективі в близькому європейському оточенні могли б утворитися системи співробітництва і стабільності як органічний елемент загальноєвропейської архітектури безпеки.

Усі чорноморські країни так чи інакше поступово включилися у процеси європейської інтеграції. Очевидно, що стабільний і безпечний регіон, який є частиною Європейського світу і країни якого мають демократичний устрій, розвинену економічну систему, спрямовану на добробут власного населення, значною мірою сприятиме підвищенню як гео-економічного, так і геополітичного статусу Європи.

Інтеграція країн регіону у європейський соціально-економічний простір, налагодження систем партнерства з технологічно розвиненими країнами Заходу сприяло б утворенню засад їх динамічного та поступального розвитку, органічного включення у глобалізований світ. Але на заваді цим процесам стають внутрішні суперечності розвитку, які вміло використовують певні зовнішні сили, не зацікавлені у стабільності регіону.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у регіональному просторі відбуваються процеси соціально-економічної модернізації та демократичних реформ, пов'язані зі становленням політичних моделей європейського зразка. Це складні та неоднозначні процеси, які генерують конфліктні ситуації, обтяжені втручанням іззовні. Трансформація економічних систем наштовхується на опір консервативних прошарків населення, яке орієнтується на традиційні цінності або на пострадянські стереотипи мислення.

Альтернативою європейській інтеграції може бути включення країн регіону у євразійський проект, тобто в систему новітнього імперіалізму під домінуванням Москви та фактичне виштовхування регіону на периферію соціально-економічного розвитку, нарощування внутрішніх конфліктів і суперечностей і, як наслідок, – формування нових, більш масштабних загроз Європейському світу.

Кланово-олігархічні режими, історично притаманні багатьом близькосхідним країнам, були неявно сформовані й у республіках пізнього СРСР та після його розпаду природньо вийшли на поверхню суспільно-політичного життя. Їх характерними ознаками є корупція чиновництва, відсутність правового регулювання та підкорення закону владі, імітація політичної діяльності та демократичних процедур тощо. Але така модель порядку хоча і є комфортною для політичних еліт, все ж неспроможна забезпечити соціально-технологічний поступ і гідний рівень життя широких верств населення. В умовах глобалізації посилюється необхідність радикальної модернізації країн означеного простору.

Боротьба модернізаційних і консервативних тенденцій у різних формах відбувається в кожній із держав простору європейського оточення, відповідно до їх історичних, цивілізаційних та соціально-політичних умов. Події «арабської весни», так само як і демократичні процеси у Грузії, Україні та Молдові, є ознаками того, як глибинні суперечності спливають на поверхню політичного життя, часом у доволі гострих формах.

У регіоні об'єктивно присутні інтереси впливових світових держав, взаємини між якими не набули стійкого позитивного характеру. На цьому тлі держави, в яких відбуваються складні суспільно-політичні трансформації, через певну політичну та стратегічну невизначеність стають об'єктами асиметричного тиску – політичного, економічного, інформаційного. Зовнішнє втручання для підтримки демократичних сил також виявилось не завжди ефективним. Операції США в Іраку, бомбардування Лівії літаками НАТО, західна підтримка сирійської опозиції тощо, стимулювало тенденції повернення до традиційних ісламських цінностей, зокрема, у радикальних формах міжнародного тероризму.

Прагнення ЄС налагоджувати систему співробітництва у форматі «східного партнерства» зіштовхнулося з жорсткою протидією РФ, яка вбачає у поширенні європейських цінностей на країни пострадянського простору величезну загрозу своїм інтересам. РФ вдалося зірвати угоду про асоціацію з ЄС Вірменії, а спроби зробити це в Україні спричинили соціальний вибух і, зрештою, призвели до озброєної інтервенції у цю країну. Не припиняються спроби загальмувати або зовсім припинити процеси європейської інтеграції у Грузії та Молдові.

Регіон перебуває під зростаючим тиском різноспрямованих центрів впливу. Попри те, що суперечності між РФ та ЄС, РФ та США на сьогодні набувають загострення, їхня логіка нині є принципово іншою: модель цивілізованої конкуренції та партнерства трансформується у схему масштабного військово-політичного протистояння. І хоча на сьогодні Захід за всіляку ціну намагається уникнути жорстких форм конфронтації у відносинах з РФ, це лише провокує останню на ще агресивнішу поведінку.

Прагнення РФ утримати геополітичний контроль за ситуацією в межах пострадянського простору суперечить стратегічному європейському вибору України, Молдови та Грузії, що створює постійну напругу у відносинах і підриває регіональну стабільність. Російська зовнішньополітична доктрина припускає силове втручання для захисту «російськомовного» населення в інших державах.

Наміри Російської Федерації повернути Україну та інші країни «Східного партнерства» у зону свого політичного та економічного впливу створюють постійні безпекові ризики в регіоні. До цього додається подальша ескалація конфліктів, внутрішня нестабільність в окремих державах регіону, невизначеність перспектив і відсутність спільного бачення щодо розвитку регіональних політичних та економічних процесів.

Регіональна модель безпеки визначатиметься передусім змінами у зовнішньополітичних стратегіях країн регіону, їх баченням вектора свого подальшого розвитку, а також – низкою подій, які мають безпосередній вплив на характер безпечового середовища: російська агресія проти Грузії та України, військові дії у Сирії, активізація ісламського радикалізму, загострення регіональних конфліктів, втручання зовнішніх сил у внутрішні справи регіональних держав тощо.

Російська агресивна політика кардинально змінює геополітичний ландшафт регіону. Маючи потужні збройні сили у Криму та посилюючи свій військовий флот, Російська Федерація отримує монопольне геополітичне домінування у регіоні, зокрема, можливість блокування морських шляхів та створення різноманітних загроз державам Чорноморського простору, якщо останні не підкоряться російському диктату. Крим перетворюється на військову базу, за допомогою якої встановлюється контроль над ширшим простором, що включає Балкани та країни Близького Сходу.

Провал євразійського проекту означає для РФ фактичну втрату статусу великої держави та підриив існуючого політичного режиму. Тому для Кремля стає вкрай важливим довести неефективність європейського проекту, для чого задіяно весь арсенал засобів впливу – від дипломатичних та політичних до підриивних і воєнних. Запровадження

РФ агресивних дій гібридного типу, таких, що мають замаскований характер і спрямовані на підриив внутрішньої стабільності, включають широкий спектр заходів від економічного тиску, експорту тероризму, проведення масованих інформаційно-пропагандистських операцій тощо і до прямого воєнного втручання.

Іноземна окупація супроводжується вилученням окремих територій з нормального економічного та політичного життя, а населення фактично стає відрізнаним від європейських і світових соціальних та економічних процесів. Придністров'я, Крим, Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах перетворюються на закриті мілітаризовані зони з ухилом на обслуговування потреб збройних сил окупантів. Просування демократичних цінностей у політичне життя припинено. Навпаки, відбувається зворотний рух до формування елементів закритого суспільства і репресивної моделі його побудови.

Приналежність окремих частин регіону до різних військово-політичних та економічно-політичних інтеграційних угруповань створює потенціал для серйозного протистояння, що може бути актуалізований в умовах загострення суперечностей та боротьби за домінування. Для регіональних держав, які опинилися поза межами цих угруповань, виникає проблема налагодження дієвого захисту від зовнішніх загроз за допомогою внутрішніх ресурсів або за підтримки держав-союзників.

Зміни у міжнародному середовищі безпеки стимулюють перетворення НАТО з регіональної організації оборонного характеру на організацію держав, які опікуються питаннями побудови та підтримання глобальної безпеки через різні системи партнерства та гнучкі альянси. НАТО у сучасних умовах є найбільш ефективною міжнародною структурою і практично створює базис не тільки європейської а й глобальної безпеки.

Разом із тим створення єдиної регіональної системи безпеки, інтегрованої у загальноєвропейську, в рамках якої країни Південного Кавказу та України мали би бути включені в Альянс, не стало ключовим завданням Брюсселю. НАТО відштовхується від доцільності розбудовувати відносини з кожною країною регіону окремо і не бачить потреби у налагодженні взаємодії з регіональними інтеграційними об'єднаннями цього простору.

Помилкове припущення про те, що в Європі не існує загрози війни, негативно позначилося на діяльності НАТО як ключового елемента європейської та транслатантчної безпеки, призвело до різкого скорочення або втрати значної кількості засобів колективної оборони і стримування. Це стосується як ядерних сил НАТО, так і звичайних озброєнь. У результаті вибір можливостей діяти звузився, а спроможність Альянсу застосувати свої підходи для відповіді Росії зменшилася.

Агресія РФ проти України виявила вразливість НАТО на східному фланзі. Анексія Криму і подальша підвищена мілітарна активність РФ в акваторії Чорного моря створила безпекові загрози для країн-членів і країн – партнерів НАТО у регіоні, сформувавши плацдарм для поширення впливу РФ у напрямку Близького Сходу.

Послаблення південно-східного флангу НАТО внаслідок нарощування російської військової потуги у регіоні, анексії Криму та воєнних дій на Донбасі, викликало неабияку стурбованість керівництва Альянсу. Порушення військово-політичного балансу сил у регіоні вимагає відповідної реакції з його боку. Можна очікувати посилення військової активності НАТО у регіоні у вигляді проведення військових навчань, розширення військових баз та постійної присутності кораблів країн НАТО у акваторії регіону. Водночас НАТО не готове до масштабних акцій для протидії російській агресії, яка може бути спрямована і на інші країни.

Військово-політична напруженість зростає, коли, з одного боку, нарощують військову присутність і проводять військові навчання країни НАТО, а з іншого – активізуються російські збройні сили в Криму і поблизу кордонів України. Високий рівень занепокоєності серед країн євроатлантичної спільноти викликають погрози РФ використати свій ядерний потенціал, елементи якого планується розмістити у Криму.

У світлі подій, пов'язаних з російською агресією проти України, унаочнюється системний характер усього комплексу загроз регіональній безпеці, оскільки їх деструктивну дію посилює імперська політика російської влади. РФ фактично підтримує дії терористів на території сусідніх країн, намагається спричинити нестабільність політичних режимів «неслухняних» країн регіону, а за необхідності сприяє пожев'явленню «заморожених» конфліктів, що, у свою чергу, призводить до міграційних потоків із зон лиха.

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що гарячі точки у Чорноморсько-близькосхідному регіональному просторі взаємопов'язані і мають подібні риси. Російську окупацію Криму, війну на Донбасі та спроби дестабілізації на півдні України, збурення політичної ситуації у Молдові, Чорногорії, військові операції у Сирії можна розглядати як ланки одного процесу – агресивний наступ російського імперіалізму з метою реваншу за руйнування СРСР, за розширення НАТО, за втрату домінуючих впливів у міжнародних відносинах. Для цього задіяні усі можливі засоби – від дипломатичного тиску та інформаційних операцій до активізації агентури та збройної інтервенції.

Унаслідок певної зашореності та самозаспокоєння європейські політики не спромоглися вчасно

усвідомити загальноєвропейське значення демократичних революцій в Україні та Грузії і надати їм необхідний рівень підтримки, обмежуючись лише деклараціями та моральним схваленням, але загалом очікуючи від цих держав самостійних рішучих кроків на шляху соціально-економічних реформ та боротьби з корупцією.

Враховуючи розбіжність думок серед країн ЄС та зростання масштабів внутрішніх і міграційних проблем, навряд чи можна очікувати більш жорсткої позиції ЄС стосовно РФ, якщо остання не вдасться до розгортання більш масштабних воєнних дій в Україні. За певних умов ЄС може влаштувати будь-яка форма «заморожування» конфлікту на Донбасі, включаючи мовчазне прийняття анексії Криму, як це сталося у випадку російської агресії проти Грузії. Політика Заходу, попри деякі відмінності у позиціях серед різних держав євроатлантичної спільноти, керується насамперед міркуваннями необхідності не допустити масштабного воєнно-політичного конфлікту з РФ.

Невирішеність конфліктних ситуацій, їх штучне «заморожування», постійна ескалація напруженості у державах регіону обумовлює посилення інших загроз, зокрема таких, як нелегальна міграція, контрабанда, нелегальний обіг зброї, торгівля людьми, неможливість гарантування безпеки транспортних шляхів, постачання енергоресурсів, активізація міжнародного тероризму тощо. Яскравим свідченням цьому стали багатолюдні трагедії внаслідок терактів щодо пасажирських літаків у повітряному просторі Донбасу та Єгипту, зростання потоків міграції до європейських країн із зони воєнних дій у Сирії.

Політика РФ на сьогодні виглядає реально вмотивованою імперськими амбіціями частини владної верхівки, які мають значну підтримку і серед широких верств населення. Жодних економічних та зовнішньополітичних переваг анексія Криму та війна на Донбасі Росії не надала, скоріше навпаки. Заради привиду державної величі, під впливом масштабної кампанії дезінформації значна частина російського суспільства готова втрачати економічний добробут, перспективи розвитку, терпіти міжнародні санкції та відносну міжнародну ізоляцію. Нечисленні прояви протесту наражаються на жорстку протидію ефективного репресивного апарату.

Маючи внутрішню підтримку, правлячий режим РФ у змозі проводити авантюристичну агресивну зовнішню політику, яка становить найбільшу за часів Другої світової війни загрозу міжнародній безпеці і стабільності. Водночас політика РФ є скоріше кон'юнктурною, такою, що може досягати певних тактичних цілей, але не є вираженою стратегічно.

Під кутом зору російських уявлень про зовнішній світ та міжнародну політику процеси поширення

європейських цінностей та більш прогресивних соціально-економічних моделей у країнах європейського оточення вважається проявом експансії Заходу, що має на меті зростання геополітичних впливів США та їх військової присутності у країнах російського оточення і там, де РФ взагалі бачить свої інтереси.

Для вирішення тактичних цілей в останні роки РФ були накопичені значні матеріальні, військові та фінансові ресурси, водночас російська влада обмежена у своїх діях у стратегічній перспективі, оскільки джерела їх поповнення не є невичерпними. Відчуваючи неминуче виснаження ресурсної бази та усвідомлюючи перспективу економічної катастрофи, російська влада стає більш схильною до компромісів, а з іншого боку, це може підштовхувати її до ще більш авантюрних кроків. Головним завданням політики РФ стає закріплення досягнутого, сподівання на стратегічні домовленості із США та країнами Заходу.

Найбільшою потугою у регіоні залишаються США, які за часів президентства Дж. Буша (мол.) проводили більш активну політику на Близькому Сході і, проголосивши Чорноморський регіон сферою своїх життєво важливих інтересів, сприяли входженню Румунії та Болгарії до НАТО та ЄС і налагодженню більш щільного партнерства НАТО з Грузією та Україною.

Політичний курс адміністрації Б. Обама на «перезавантаження» відносин з РФ відсунув проблеми Чорноморського регіону на периферію інтересів США, що фактично розв'язало руки РФ, яка включає регіон у сферу власних геополітичних інтересів. Користуючись сприятливою геополітичною кон'юнктурою, керівництво РФ розв'язало агресивні дії проти Грузії та проти України як покарання за їх євроатлантичні та євроінтеграційні уподобання, а також надала масштабну військову допомогу сирійському режиму Асада. У вирішенні регіональних проблем США були схильні надавати перевагу опосередкованим формам здійснення своєї політики – через політику країн-партнерів (ЄС, зокрема Німеччини та Франції), та міжнародні організації (НАТО, ОБСЄ, РБ ООН).

Унаслідок краху політики «перезавантаження» США почали схилитися до більш жорстких форм протидії російському експансіонізму – введення більш жорстких економічних санкцій проти РФ та її лідерів, припинення військового співробітництва, різних форм допомоги Україні, збільшення військової присутності у регіоні тощо. Питання лише у тому, наскільки рішучими можуть бути дії США у близькій перспективі. Напередодні президентських виборів у США у листопаді 2016 р. посилювалася критика політики Б. Обама за недостатню активність, нерішучість та слабку ефективність у питаннях України та Сирії.

З огляду на традиції стратегічного мислення американської політичної еліти можна очікувати посилення активної підтримки США процесів, зорієнтованих на зближення країн регіону та Європи, та послаблення їх економічної і політичної залежності від РФ. Стратегічним імперативом глобальної зовнішньої політики США за будь-якої адміністрації є підтримання міжнародної стабільності та порядку на основі міжнародного права та ustalених принципів поведінки держав. У регіональному вимірі це передбачає політичний курс на відновлення територіальної цілісності України, деокупацію Криму та Донбасу, що пов'язано з руйнуванням системи геополітичного домінування РФ.

У сучасних умовах протидіяти глобальним загрозам можна лише засобами, можливості для яких має створювати система міжнародних відносин через формування ефективних глобальних та регіональних моделей безпеки з відповідними колективними засобами попередження загроз та їх подолання. Ігнорування негативних і загрозливих тенденцій, що відбуваються в одному кінці світу, рано чи пізно, але неминуче призводить до виникнення цих процесів біля кордонів або безпосередньо у нашій країні. Тож сучасна держава, яка прагне називатися відповідальною, не має права уникати сучасних викликів глобалізованого світу, прикриваючись тими або іншими причинами – географічними, політичними, економічними, а має сприймати їх та знаходити адекватні відповіді.

У регіоні практично відсутні ustalені формальні та неформальні інститути, діяльність яких спрямована на формування та підтримку регіональної стабільності. Російська агресія довела неефективність існуючих інституціональних структур у питанні забезпечення безпеки у регіоні. Використання РФ сили зайвий раз підкреслило неможливість для невеликих та середніх держав забезпечувати власну безпеку національними засобами поза військовими союзами, що лише посилює прагнення окремих держав чорноморського простору інтегруватися до структур Північноатлантичного альянсу та конструювати власний регіональний комплекс безпеки.

Посилення агресивної поведінки РФ викликає також і зворотний ефект – зростання відчуття небезпеки у країнах регіону та їх тягіння до пошуків моделей взаємної підтримки та співпраці, до створення балансу російському домінуванню. В умовах, що склалися, регіональна стабільність і безпека можлива лише за умов припинення російської агресії та ліквідації її наслідків. Будь-який інший варіант, наприклад, «замирення» на умовах «заморожування», фактичного визнання російської окупації, залишає простір для дестабілізації ситуації у гарячих точках і регіоні в цілому.

Ключовою позицією, за якою стає можливим повернення до процесів формування системи регіональної безпеки і стабільності, є деокупація територій Криму та Донбасу та відновлення Україною контролю над усією лінією її кордонів. Реалізація цих завдань відкриватиме шлях і до розгортання схожих процесів щодо окупованих територій у Молдові та на Південному Кавказі. Очевидно, що такий перебіг подій пов'язаний зі значними зрушеннями у характері російського політичного режиму та масштабним посиленням міжнародного тиску з метою протидії російській агресії.

Для подолання небезпеки поширення зовнішніх деструктивних впливів важливо поглибити розвиток співпраці з країнами-партнерами та міжнародними організаціями, продовжити вдосконалення міграційного законодавства відповідно до міжнародних норм, посилити режим функціонування кордонів держави, особливо на східному напрямку. З метою формування клімату довіри у регіоні важливо також сприяти активізації міжнародних структур різного рівня та напрямів діяльності. Останні мають використати свій авторитет для підтримки демократичних процесів у регіоні, сприяти розгортанню інтенсивного діалогу демократично налаштованих політичних партій та рухів регіональних країн. У контексті розвитку демократичних процесів та протидії дезінформації РФ стоїть також питання формування регіонального інформаційного простору як складника загальноєвропейського.

Список використаних джерел

1. Волович О. Політика Росії, Туреччини, США і ЄС в Чорноморсько-Каспійському регіоні : взаємодія і суперництво // Чорноморська безпека. – 2008. – № 1 (7). – С. 11–19.
2. Гончар М. Енергетична безпека в Чорноморському регіоні : стан, проблеми, тенденції / М. Гончар, С. Жук, А. Чубик // Крим, Україна в координатах Чорноморської безпеки. Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії на тему «Крим : безпека і розвиток» / Центр Разумкова. – 2011. – С. 67–78.
3. Максименко І. Перспективи інтеграції Чорноморського регіону в контексті інтересів Європейського Союзу / І. Максименко // Чорноморська безпека. – 2008. – № 2 (8). – С. 33–37.
4. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі : монографія / Григорій Миколайович Перепелиця ; Національний ін-т стратегічних досліджень. – К. : ПЦ «Фоліант», 2003. – 432 с.
5. Стратегічні інтереси України в країнах Чорноморського регіону та проблеми національної безпеки : монографія / за ред. Б. О. Парахонського ; Нац. ін-т стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2001. – 134 с.
6. Стратегічні пріоритети політики України в чорноморському регіоні : аналіт. доповідь, матер. круга. столу / [М. О. Воротнюк, А. М. Захарченко, І. В. Максименко та ін.] ; за ред. А. О. Филипенка ; Регіон. філіал

нац. ін-ту стратегічн. досліджень у м. Одесі. – Одеса : Фенікс, 2013. – 168 с.

7. Шелест Г. Посилення ролі України у формуванні системи безпеки Чорноморсько-Каспійського регіону / Г. Шелест // Чорноморська безпека. – 2008. – № 2 (8). – С. 29–32.
8. Aydin M. Geographical Blessing versus Geopolitical Curse : Great Power Security Agendas for the Black Sea Region and a Turkish Alternative // Southeast European and Black Sea Studies. – September 2009. – № 9 (3). – P. 85–271.

References

1. Volovych, O. (2008). Polityka Rosii, Turechchyny, SShA i YeS v Chornomors'ko-Kaspijskomu rehioni : vzaiemodii i supernytstvo [Policy of Russia, Turkey, the US and the EU in the Black Sea-Caspian region : interaction and competition. *Chornomorska bezpeka – Black Sea Security*, 1 (7), 11–19 [in Ukrainian].
2. Honchar, M., Zhuk, S., Chubyk, A. (2011). Enerhetychna bezpeka v Chornomorskomu rehioni : stan, problemy, tendentsii [Energy security in the Black Sea area : the state of affairs, problems and trends]. In *Krym, Ukraina v koor-dynatakh Chornomorskoj bezpeky. Informatsijno-analitychni materialy do fakhovoi dyskusii na temu «Krym : bezpeka i rozvytok»* [Crimea and Ukraine in the coordinates of Black Sea security. Information-analytical materials for expert discussion on «Crimea : security and development»] (pp. 67–78). Razumkov Centre [in Ukrainian].
3. Maksymenko, I. 2008 Perspektyvy intehratsii Chornomors'koho rehionu v konteksti interesiv Yevropejs'koho Soiuzu [Integration perspectives of the Black Sea region in the context of the EU interests]. *Chornomors'ka bezpeka – Black Sea Security*, 2 (8), 33–37 [in Ukrainian].
4. Perepelytsia, H. M. (2003). Konflikty v postkomunistychnij Yevropi [Conflicts in Post-Soviet Europe. The National Institute for Strategic Studies. Kyiv : PTs «Foliant» [in Ukrainian].
5. Parakhonsky, B. O. (Ed.) (2001). Stratehichni interesy Ukrainy v krainakh Chornomors'koho rehionu ta problemy natsional'noi bezpeky [Ukraine's Strategic Interests in the states of the Black Sea region and Problems of National Security]. Kyiv : The National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian].
6. Vorotniuk, M. O., Zakharchenko, A. M., Maksymenko, I. V. (2013). Stratehichni priorytety polityky Ukrainy v chornomors'komu rehioni [Strategic Priorities if the Ukraine's Policy in the Black Sea region]. The regional branch of the National Institute for Strategic Studies in Odessa. Odessa : Feniks [in Ukrainian].
7. Shelest, H. (2008). Posylennia roli Ukrainy u formuvanni systemy bezpeky v Chornomors'ko-Kaspijs'komu rehioni [Strengthening of the Ukraine's Role in the Formation of Security System in Black Sea-Caspian region]. *Chornomors'ka bezpeka – Black Sea Security*, 2 (8), 29–32. [in Ukrainian].
8. Aydin, M. (September 2009). Geographical Blessing versus Geopolitical Curse : Great Power Security Agendas for the Black Sea Region and a Turkish Alternative. *Southeast European and Black Sea Studies*, 9 (3), 85–271 [in English].